

КОНЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ М. ПОРТЕРА

Наприкінці 80-тих років 20 ст. професор Гарвардської школи бізнесу, радник низки провідних компаній, член президентської комісії з промислової конкуренції Майкл Портер, поставивши собі за мету з'ясувати, чому країни досягають конкурентної переваги у тих чи інших галузях, а також зрозуміти вихідні положення політики фірм та національної економіки, здійснив чотирьохрічне дослідження десяти країн, які займають важливе місце в світовій торгівлі: Великобританії, Німеччини, Данії, Італії, Кореї, Сінгапуру, США, Швейцарії, Швеції, Японії.

У центр уваги проведеного дослідження було поставлено завоювання та збереження конкурентної переваги у більш ніж 100 відносно складних галузях економіки та індустріальних сегментах. Конкурентоспроможність галузей аналізувалася за три періоди: 1971, 1978, 1985 роки.

В 1991 році була опублікована фундаментальна праця М.Портера «Конкурентна перевага країн», в якій була розроблена в результаті проведеного дослідження всеосяжна теорія конкурентних переваг країни, яка підтверджувалася достатньою кількістю фактів.

Згідно з цією теорією відповідь на запитання: «Чому країна досягає міжнародного успіху в тій чи іншій галузі?» передбачає чотири властивості загального характеру, які формують середовище, в якому конкурують місцеві фірми. Властивості національної конкурентоспроможності Портер назвав детермінантами.

Перший важливий детермінант національної конкурентної переваги у будь-якій галузі – *факторні умови*. Безумовно наділеність факторами виробництва впливає на конкурентну перевагу фірм країни, але роль факторів цим не обмежується. Важливим є не стільки запас факторів на даний момент часу, скільки швидкість, з якою вони утворюються, вдосконалюються та пристосовуються до потреб галузей. Крім того, наявність факторів у великій кількості може не посилювати, а зменшувати конкурентну перевагу. І навпаки, брак деяких ресурсів часто впливає на стратегію фірми та спонукає до оновлення, призводячи до тривалої конкурентної переваги. Так, нестача корисних копалин в Швейцарії було причиною того, що фірми з самого початку своєї діяльності використовували енергозберігаючі технології. А нестача робочої сили в Швейцарії після Другої світової війни стимулювала швидку автоматизацію промислового виробництва.

Другий детермінант – це *попит на внутрішньому ринку* на товари чи послуги, що пропонуються цією галуззю. Впливаючи на ефект масштабу, він визначає характер та швидкість впровадження новацій, що здійснюються фірмами. Внутрішній попит характеризується трьома важливими рисами: структурою, обсягом та характером зростання, механізмами, за допомогою яких переваги на внутрішньому ринку передаються на закордонні ринки. Для

конкурентної боротьби важливим є не кількісний, а якісний бік попиту. Наприклад, ведучі позиції ТНК Японії у виробництві фотоапаратури, легкових авто, факсимільної та копіювальної техніки пояснюється тим, що внутрішній попит на ці товари значно випередив світовий попит, і японські компанії при виході на світовий ринок мали значні переваги перед своїми іноземними конкурентами.

Третім важливим детермінантом, що визначає національні переваги у галузі, є *наявність у країні галузей-постачальників або суміжних галузей*, які конкурентноспроможні на світовому ринку. Конкурентноспроможність деяких галузей-постачальників дає перевагу національним фірмам в інших галузях промисловості, тому що вони продукують елементи, які широко використовуються та відіграють важливу роль у інтернаціоналізації та інноваційних процесах. Наприклад, виробництво напівпровідників та програмного забезпечення є тими галузями, які мають значний вплив на інші. Так, виробництво ювелірних прикрас в Італії успішно розвивається з виробництвом устаткування для обробки ювелірного каміння. Крім того, успішно розвиваються дизайнерські послуги, пошиття одягу і взуття.

Четвертим детермінантом є *стратегія фірми, її структура і конкуренти*. Національні переваги у промисловому виробництві є результатом правильного співвідношення між їх вибором і джерелом конкурентної національної переваги. Те як розвивається суперництво на внутрішньому ринку також відіграє велику роль в процесах впровадження новинок.

Наприклад, в Силікованій долині домінує гнучка система управління, а в хімічній промисловості Німеччини – жорстка вертикально-інтегрована система управління.

Детермінанти національної конкурентноспроможності – це комплексна система, яка постійно розвивається. Портер назвав цю систему *ромбом конкурентних переваг* (діамантом в оригіналі). Кожний детермінант в цій системі впливає на інші.

Для того, щоб зробити теорію завершеною, Портер розглянув ще дві змінні – випадкові події та дії уряду.

До подій, які мають особливо важливе значення для розвитку конкуренції, Портер зараховує наступні: винахідництво, великі технологічні зрушення, різкі зміни цін на ресурси, значні зміни на світових фінансових ринках, природні стихії, військові конфлікти. Випадкові події важливі тому, що вони змінюють на ніщо переваги колишніх конкурентів та створюють потенціал для нових фірм.

Щодо уряду, то він може як впливати, так і потрапляти під вплив усіх детермінантів. Наприклад, на параметри виробничих факторів впливають субсидії, політика відносно ринків капіталів, освіти. Уряд встановлює місцеві норми та стандарти у виробництві того чи іншого товару. Роль уряду як покупця може допомагати і перешкоджати розвитку національної промисловості. Урядова політика може впливати на стратегію фірм, їх структуру і суперництво, використовуючи регулювання ринків капіталу, податкову політику та антитрестівські закони. Урядова політика обов'язково зазнає

поразки, якщо вона є єдиним джерелом національних переваг, так як уряд може лише підсилити дію детермінантів, а не замінити їх.

Крім дій уряду і випадків, на досягнення успіху в конкурентній боротьбі впливає соціальна та політична історія, а також система культурних цінностей.

Дія системи детермінантів, на думку Портера, веде до об'єднання конкурентноспроможних галузей у так звані кластери. Кластер – це група географічно близьких по розташуванню, взаємопов'язаних комплексів і зв'язаних з ними організацій, які діють в певній сфері і характеризуються спільною діяльністю. Портер вважає, що найкращі умови для підвищення конкурентноспроможності виробленої продукції, яка йде на експорт, створюється саме в промислових кластерах.

Таким чином, **теорія конкурентних переваг країн М.Портера** полягає в наступному:

країна досягає міжнародного успіху в тій чи іншій галузі завдяки взаємодії конкурентних переваг у чотирьох національних детермінантах: факторних умовах, умовах попиту, споріднених та обслуговуючих галузях, стратегії фірми, її структури і конкуренції,- з'єднаних у динамічну систему, так званий ромб.

Перевагою цієї теорії є те, що вона показує роль, яку відіграють економічне середовище, політика, культурні цінності у забезпеченні успіху фірм країни у певних сегментах ринку та конкретних галузях економіки. Іншими словами, вона пояснює властивості нації, які є передумовою успіху національної промисловості у міжнародній конкуренції.

М. Гошовський, студент

ПАРАДИГМА „ЖУРАВЛИНОГО КЛИНУ”

Парадигма "журавлиного клину" була розроблена наприкінці 30-х років 20ст. японським вченим К. Акамацу як узагальнена теорія економічного розвитку. За Акамацу існують три фази розвитку галузі:

Фаза 1: Продукція надходить в економіку через імпорт від закордонних виробників;

Фаза 2: Для задоволення зростаючого національного попиту відкриваються нові місцеві виробництва;

Фаза 3: Надлишки продукції експортуються на нові закордонні ринки.

Акамацу побудував свою парадигму на основі спостереження за текстильною промисловістю Японії (тоді ще країни, що розвивається) і шляхом її розвитку протягом 40-50 років, починаючи з кінця 19 ст. Він відкрив, що послідовна поява імпорту (М), місцевого виробництва (Р) і експорту (Х) графічно нагадують формування зграї диких гусаків (малюнок 1). Такі моделі спостерігалися в текстильній промисловості (виробництво бавовняних ниток і тканин) і, пізніше, для її галузі-постачальника - сектора промислового устаткування (прядильні верстати). Вивчаючи протягом багатьох років повний цикл розвитку цих товарів і галузей, Акамацу зміг продемонструвати динаміку